

3.8 Desatera

V následující části najdete deset desater, která by vám mohla pomoci při řešení základních učitelských otázek. Ne vždy se jedná o věci, na které byste sami (zejména v klidu) nepřišli, nicméně tajemství učitelského úspěchu se skrývá mj. v tom, že si i relativně jednoduché věci dokážete uvědomit i při učení a do svého výkonu je promítnout. Všechna desatera vycházejí ze zkušeností shromážděných ve středoškolských třídách a lví podíl na jejich sepsání má Michaela Hermanová, která Street Law absolvovala v roce 2011.

3.8.1 *Jak vést diskusi*

Dobře zvolte téma. Zamyslete se nejprve nad tím, proč chcete diskusi vést a k jakému probíranému tématu se má vztahovat. Téma diskuse potom zvolte tak, aby bylo přiměřeně složité a aby na něj nebyla předem známá jednoznačná odpověď. Je dobré zvolit téma spíše kontroverzní, protože taková témata vzbuzují diskusi „sama“.

Připravte se. Téma diskuse si předem nastudujte, studenti se často ptají na další fakta nebo na váš osobní názor. Je také třeba si připravit otázky či argumenty, kterými budete diskusi oživovat.

Dobře začněte. Diskusi můžete začít příběhem, otázkou, úryvkem z knihy či tisku nebo videem. Zvláště, pokud není třída příliš zvyklá diskutovat, začněte se nejprve ptát na jednodušší otázky (např. „*Co ses dozvěděl nového?*“ „*Jak se ti to líbilo? Proč?*“). Tím vymizí počáteční ostych a můžete pokročit ke složitějším otázkám.

Dejte studentům čas. Položíte-li otázku, často vám studenti neodpoví hned. Dejte jim chvíli na rozmyšlenou. Otázku můžete také zopakovat nebo ji přeformulovat tak, aby byla srozumitelnější. Potom už ale mlčte a nechte studenty reagovat.

Oživujte diskusi. Připravte si podotázky k danému tématu a pokládejte je v průběhu diskuse. Nabídněte studentům jiný pohled na věc. Upozorňujte na podstatné argumenty, které studenti v diskusi přehlédnou. Můžete také někdy přinášet kontroverzní názory, se kterými se studenti mají vypořádat (tj. hrát *advocata diaboli*).

Moderujte. Snažte se nechat studenty co nejvíce mluvit. Nevysvětľujte, nechte je „na to“ přijít samotné. Nebojte se ale zasáhnout, když se diskuse stane neproduktivní. Například, když se opakuje stále dokola to samé nebo když se diskuse stočí k jinému tématu. Zjednejte pořádek, pokud někdo během diskuse ruší, uděľte slovo, aby bylo zřejmé, kdo má mluvit.

Parafrázujte, zasazujte do souvislostí, rozvádějte. Zejména pokud máte pocit, že příspěvek do diskuse byl dlouhý nebo nebyl příliš srozumitelný, parafrázujte ho („*Karel si tedy myslí, že bychom neměli být na okraji EU. Tvrdí také, že současná česká vláda proti tomu mnoho nedělá.*“). Během diskuse by studenti měli probírané téma nahlédnout ještě v širších souvislostech. Nebojte se proto na ně upozornit, zejména pokud o něm např. byla řeč v předešlé části hodiny („*Jana teď argumentuje přesně jako zastávce pozitivního práva...*“ nebo „*Aniž o tom možná víte, vyjadřujete přesně jeden z rozdílů, který zavádí do českého práva nový občanský zákoník.*“). Stejně tak můžete rozvést myšlenku, se kterou přijdou studenti, abyste diskusi posunuli dál („*Petr tvrdí, že nedávná amnestie prezidenta republiky vlastně nikoho nepoškodila. Je tomu ale opravdu tak? Zkusme se na to podívat i očima těch, kterým mohla dost znatelně ublížit...*“).

Chvalte. Podpořte studenty v tom, aby projevili svůj názor, poděkujte jim za hodnotný příspěvek do diskuse. Pro mnohé může být projev před třídou stresující a obtížný. Pochvala pak funguje jako motivace do dalšího diskutování.

Zapojte všechny. Snažte se, aby k diskusi přispěl každý. Ptejte se konkrétních studentů, co si myslí, zda souhlasí s nějakým názorem, jaké argumenty by mohly být vzneseny proti danému názoru. Pokud chce mluvit více studentů, postupně začněte dávat více prostoru těm, kteří ještě tolik nemluvíli.

Strukturujte a shrnujte. Důsledně od sebe oddělujte jednotlivá témata diskuse, shrnujte to, co bylo řečeno. Zkrátka se snažte co nejvíce usnadnit studentům orientaci v diskusi a porozumění diskutovaným tématům. Velmi významné je závěrečné shrnutí, protože studenti mají často pocit, že se vlastně nic nenaučili. Shrnutí můžete udělat sami („*Zaznamenal jsem čtyři důvody, proč je dobré být v EU. Jsou to...*“) nebo můžete např. požádat některé studenty, aby každý z nich nahlas řekl jednu myšlenku, která ho zaujala.

3.8.2 *Jak být pro studenty autoritou*

Nastavte jasná pravidla. Snažte se o to, aby studenti vždy věděli, co po nich chcete. Dejte také studentům vědět, jaký postih je čeká, pokud úkol nesplní, a jakou odměnu mohou získat. Tato pravidla se potom snažte dodržet. Buďte důslední. Zadáte-li úkol, vyžadujte jeho splnění. Když zakážete v hodině používání notebooků, dohlédněte na to, že je studenti po několika hodinách nezačnou zase používat.

Vystupujte jako autorita. Před třídou mluvte sebevědomě, pracujte na svých rétorických schopnostech. Mluvte nahlas, dívejte se studentům do očí, snažte se nebýt nervózní. To se pochopitelně snadněji řekne, než udělá, ale dobrá příprava a trénink vám výrazně pomohou. Můžete třeba zkusit vysvětlit nějakou aktivitu nanečisto kamarádovi nebo sami sobě před zrcadlem.

Buďte přátelští. Vaším cílem je pomáhat studentům na jejich cestě za vzděláním a pochopením práva, ne jim dokazovat, jak málo toho vědí a o kolik jste před nimi napřed. Buďte k nim přiměřeně vstřícní a snažte se nastavit spíš přátelskou než vojenskou atmosféru. Pokud se budete snažit získat autoritu tím, že demonstrativně předvedete, že nad studenty máte moc, většinou to nic dobrého nepřinese (a pokud, tak jen v krizové situaci, do které se snad nedostanete). Když tedy začnete svoji praxi tím, že studentům oznámíte, že když vás nebudou poslouchat, tak jim rozdáte pětky a nepřipustíte je k maturitě (jak jedna skupina studentů opravdu udělala), není to zrovna nejlepší start.

Zadávejte přiměřené úkoly. Stejně jako v právu platí, že není možné se zavázat k nemožnému, i vy se snažte nevyžadovat nic nespílitelného nebo nesmyslného. Pokud váš náročný domácí úkol splní jen dva studenti, můžete úkol studentům buď odpustit, nebo dát všem ostatním pětku. Ani v jednom případě ale svoji autoritu příliš neupevníte.

Nebojte se hodnocení. Dostatečně oceňujte dobré výkony studentů (Češi jsou obecně velmi málo zvyklí chválit) a bez odezvy nenechávejte ani výkony záporné. Hodnoťte individuálně a buďte při tom konstruktivní a konkrétní. Řekněte, co bylo dobře, co špatně a proč, aby se student mohl poučit. Snažte se hodnotit přiměřeně a spravedlivě. Jenom s chválou si ovšem nevystačíte: když budete studenty za všechno jenom chválit, velmi snadno zleniví.

Připravte se. Přednášíte-li nějaké téma, měli byste ho dobře znát. Studenti snadno poznají, že jste jen „o kapitulu před nimi“, a vy pak rychle ztrácíte jejich respekt. To ale neznamená, že musíte být neomylní a vševědoucí. Když uděláte chybu nebo něco nevíte, prostě to přiznejte. Nemělo by se vám to ale stávat příliš často.

Jděte příkladem. Dodržujte pravidla, která sami stanovíte. Vyžadujete-li například, aby studenti sledovali současné dění, buďte sami v obraze. Buďte takoví, jací chcete, aby byli i vaši studenti. Chcete-li, aby dodržovali termíny, sami je dodržujte. Chcete-li, aby chodili na hodiny připravení, sami buďte také připravení.

Spolupracujte se svými kolegy. I když nemusíte vždy souhlasit s ostatními učiteli nebo kolegy z fakulty, snažte se spíš působit jako dobrý tým než rozhádaní kolegové. Pokud budete před studenty snižovat autoritu svých kolegů, ve výsledku tím snižujete i autoritu svoji. Navíc nikdy nevíte, kdy vám to kdo vrátí... Snažte se zkrátka si vše vyříkat v soukromí a ne „prát špinavé prádlo“ před studenty.

Získávejte zpětnou vazbu. Pozorujte, komunikujte se studenty, ptejte se ostatních, analyzujte sami sebe. Snažte se zkrátka zjistit, co děláte dobře a co byste naopak měli zlepšit. Hledejte vždy příčinu problému a snažte se ji řešit.

Hledejte svůj talent. Za autoritu zpravidla považujeme toho, koho pro něco obdivujeme. Může to být pro rozsah jeho znalostí, herecký talent, schopnost vymýšlet skvělé příklady nebo dovednost vysvětlit i ty nejtěžší věci stručně a srozumitelně. I vy jistě něco takového v sobě máte. Hledejte to – vaši studenti to velmi ocení.

3.8.3 *Jak udržet pozornost ve třídě*

Střídejte aktivity. Začněte hodinu tzv. energizerem (tj. aktivitou, kterou studenty energizujete) a každý výklad prokládejte jinými aktivitami, nebo alespoň otázkami. Na začátku každé aktivity je pozornost studenta vysoká, a čím déle aktivita trvá, tím je pozornost nižší.

Vtáhněte studenty do děje. Každý výklad co nejvíce prokládejte příklady. Snažte se studenty co nejvíce vtáhnout do daného tématu (např. „*Tak si představte, že tady Honza s Maruškou by chtěli založit obchodní společnost.*“).

Ptejte se. Aktivizujte studenty otázkami. Ptejte se, co už studenti o tématu vědí nebo co si o něm myslí. Pomocí návodných otázek je nechte na informace přijít samotné místo toho, abyste jim je říkali. Studenti tak budou nejen pozornější, ale budou si látku také lépe pamatovat.

Budte rétorem. Naučte se co nejlepšímu mluvenému projevu. Zvolte správnou hlasitost, tempo, nepoužívejte výplňová slova (např. vlastně, takže, jako), využívejte melodii svého hlasu, udržujte oční kontakt...

Budte srozumitelní. Mluvte zřetelně a srozumitelně. Vaše řeč by měla mít jasnou strukturu tak, aby se v ní studenti neztráceli. Měli byste také zdůraznit, co z vašeho projevu je to nejdůležitější.

Zjednejte si klid. Ať už se jedná o bavící se spolužáky nebo o tramvaj pod okny, snažte se odstranit vše, co může studenty rušit. Spolužáky požádejte o pozornost a místo okna do ulice můžete otevřít třeba dveře na chodbu. V tichém prostředí se učí výrazně lépe než v hluku.

Přizpůsobte náročnost. Snažte se, aby náročnost dané aktivity a učební látky odpovídala vašim studentům. Když zvolíte téma příliš komplikované, studenty po chvíli ztratíte, když naopak zvolíte téma příliš jednoduché, studenty se budou nudit. Obojí pak vede ke ztrátě pozornosti.

Vždy jen jednu věc. Nedělejte příliš mnoho věcí najednou, raději se soustředte na jednu. Když ke studentům mluvíte, dbejte na to, aby u toho nedělali nic jiného (pokud jim rozdáte materiály a teprve pak začnete udělovat pokyny, většina vás už nebude vnímat), když píšete na tabuli, nemusíte u toho mluvit (zejména v počátku u toho buď budete vypadat komicky, nebo vaše písmo stejně nepůjde přečíst).

Vizualizujte. Využívejte obrázky, pracovní listy, počítačové prezentace nebo třeba obyčejnou tabuli. Studenti se pak lépe orientují v probíraném tématu a je pro ně snadnější udržet pozornost.

Používejte handouty. Handouty pomáhají udržet pozornost tím, že se díky nim studenti snadněji orientují v probíraném tématu. Právě pro udržení pozornosti je ale vhodné, aby handout vyžadoval aktivní přístup studenta. Můžete do něj například zahrnout různá cvičení nebo v poznámkách nechat mezery na doplňování.

3.8.4 *Jak sestavovat testy*

Určete si témata. Struktura testu by měla odpovídat struktuře probíraných témat. Čím více jste se danému tématu věnovali v hodinách, tím větší váhu by mělo mít i v testu. Na témata, která jste probírali déle, můžete položit více otázek nebo je hodnotíte více body.

Určete si náročnost. Rozmyslete si, co všechno musí podle vás studenti vědět. Které znalosti by měl mít každý, aby vůbec testem prošel, a které jsou naopak něčím navíc?

Zadávejte jasně. Řekněte studentům předem, co v testu bude, aby se mohli co nejlépe připravit. Také z vašeho zadání konkrétních úkolů musí být zřejmé, co po studentech vlastně chcete. Nejsite-li si jistí, dejte test předem někomu přečíst.

Střídejte druhy otázek. Snažte se do testu dát co nejvíce různých druhů otázek. Ty mohou být otevřené (např. zcela volné, strukturované, doplňování, vyjmenovávání) nebo uzavřené (např. ano–ne, výběr z možností, přiřazování, seřazování).

Nezávislé úlohy. Dejte si pozor, aby řešení jedné úlohy nebylo závislé na správném vyřešení předchozí úlohy. Pak totiž nezjistíte, zda student odpověď na závislou otázku zná nebo ne, a taková otázka je pak zbytečná. (Např. jestliže student nebude znát správnou odpověď na otázku „*Jak se jinak nazývá horní komora parlamentu ČR?*“ nebude moci odpovědět ani na otázku „*Kolik má tato komora členů?*“)

Bodujte. Napište rovnou do zadání, kolik bodů je za kterou úlohu. Tím zabráníte tomu, že se studenti budou zbytečně dlouho zabývat (z vašeho pohledu) méně důležitou otázkou a na ty (z vašeho pohledu) důležité jim nezbude čas.

Zamezte nejednoznačnosti. Už při tvorbě testů se snažte, aby bylo možné jednoznačně správně odpovědět. Otázky s nejednoznačnou odpovědí jsou spíše zadáním úvahy či eseje (tam je to naopak výhodou). V testu by měla být zřejmá jedna správná odpověď, popř. několik konkrétních odpovědí (tj. např. dvě ze čtyř možností).

Zařadte různě těžké úlohy. Prostřednictvím testu se snažte zjistit, jaké znalosti studenti mají. Proto zařadte různě těžké úlohy. Dáte-li jen těžké úlohy, uspějí jen ti nejnalejší a ostatní nedokáží odpovědět správně na žádnou otázku. Budou-li naopak otázky jen lehké, uspějí všichni a opět nezjistíte, kdo má jaké znalosti.

Hodnoťte spravedlivě. Zřetelně označte, co měl student v testu špatně a kolik za každou otázku získal bodů. Snažte se hodnotit všechny studenty stejně přísně. Zvolte si bodovou stupnici a dodržujte ji. Máte-li možnost, hodnotte také slovně (např. „*Dobrá práce, ale zopakuj si legislativní proces, děláš v něm chyby.*“). Dobré je také v následující hodině věnovat pár minut tomu, že projdete se studenty nejčastější chyby a necháte jim prostor na dotazy a projití svých testů.

Stále lepší testy i výuka. Testy poskytují zpětnou vazbu i vám. Zjistíte nejen, zda studenti látku opravdu pochopili, ale také zda jste test správně zadali a látku srozumitelně vysvětlili. Poučte se z chyb a vylepšete do příště nejen svůj test, ale i výuku. A nezapomínejte, že zkoušet máte studenty spíš z toho, co umí (nebo by umět měli), nikoli z toho, co neumí.

3.8.5 *Jak si poradit s dotazy studentů*

Připravte se. Před každou hodinu si udělejte poctivou přípravu, co nestihnete dostat do hlavy, přineste si vytištěné na hodinu. Tím zamezíte nepříjemným chvílím, kdy se vás studenti ptají na něco, co byste mohli, nebo dokonce měli vědět.

Odpovězte. Jestliže se studenti ptají, je to zpravidla dobré znamení toho, že je vaše téma zaujalo. Proto, znáte-li správnou odpověď, snažte se na dotazy odpovídat co nejlépe a podporovat tak studenty, aby se ptali.

Kolega poradí. Pokud jste ve třídě dva, nebo dokonce tři, můžete si s dotazy studentů navzájem pomoci. Když sami odpověď nevíte, může ji vědět váš kolega nebo ji během další aktivity dohledat.

Nevím. Čas od času si můžete dovolit prostě nevědět. Nemělo by se vám to stávat příliš často a tím méně u základních otázek. Když ale někdy něco nebudete vědět, může vám to dokonce prospět. Studenti uvidí, že jste také jen člověk, a mohou tak k vám získat lepší vztah. A pak si ještě dohledáte to, co jste nevěděli, a budete zase o chlupek vzdělanější.

Zeptejte se. Dotaz můžete elegantně přehrát na někoho jiného. Zeptejte se ostatních studentů, zda někdo nezná odpověď. I kdyby neznal, jednak tím získáte čas a můžete si svoji odpověď lépe rozmyslet, jednak se ukáže, že je to otázka opravdu náročná, na kterou nezná odpověď nikdo jiný. V mezičase navíc můžete vymyslet, jak byste při hledání odpovědi postupovali, a na další hodině (kdy už budete odpověď znát) tento svůj postup zhodnotit. Případně můžete studenty požádat, aby informaci přímo na hodině vyhledali na internetu. Tím situaci rychle vyřešíte, a navíc zapojíte i další studenty.

Nezadávejte za domácí úkol. Když neznáte odpověď na nějakou otázku, nedávejte studentům za domácí úkol, aby našli odpověď (a pokud, tak jen opravdu výjimečně). Nezamaskujete tím, že odpověď neznáte, ještě studenty odradíte od pokládání dalších otázek. Můžete to ale obrátit: oznámit studentům, že si vyhledání správné odpovědi dáváte za domácí úkol sobě.

Nevymýšlejte si. Nesnažte se situaci zachránit tím, že si něco na místě vymyslíte. Jednak tak studenti získají nepravdivé znalosti, a navíc mohou velmi snadno zjistit, že vaše odpověď nebyla správná, a vy budete vypadat nekompetentně, což se odrazí i na vaší autoritě.

Zjistěte do příště. Aby nevznikaly nejasnosti, do příští hodiny si odpověď zjistěte a ještě se k otázce vraťte (zejména pokud jste to studentům slíbili). Tím celou situaci uzavřete.

Ukončete dotazy. Všeteční studenti se někdy ptají na velké množství otázek proto, aby se nepokračovalo v látce, protože se nudí nebo se vás pokouší rozhodit. Takové dotazy prostě utněte. (Např. „*Filipe, teď už na to nemáme čas, ale pokud by tě to zajímalo, stav se za mnou po hodině.*“ Podle toho, zda přijde, nebo ne, také poznáte, jak moc vážně ho odpověď zajímala. Naprostá většina studentů po hodině za učitelem neprijde.)

Nebojte se. Mnoho studentů, kteří se chystají na praxi (stejně jako začínajících učitelů), má ze studentských otázek hrůzu. Co když hned na první hodině poznají, že vlastně nic neumím? Pokud jste se připravovali, tak určitě něco umíte. Studenti se neptají zase tak často, existuje mnoho různých způsobů, jak na otázky zareagovat (viz výše), a otázky jsou spíš projevem zájmu než nezájmu. A ty, na které neznáte odpověď, berte spíš jako podnět k tomu, co nového se můžete naučit, než doklad toho, co už jste dávno vědět měli.

3.8.6 *Jak zadávat domácí úkoly*

Tematicky sladte domácí úkol s probíranou látkou tak, aby byla mezi nimi co nejpřímější spojitost. Domácí úkol by měl sloužit k tomu, aby si student procvičil učivo či se připravil na následující hodinu.

Ozřejměte účel. Studenty je zpravidla nutno motivovat k vypracování úkolu ve škole, natož úkolu domácího (ať už pozitivně, nebo negativně). Zejména u starších studentů je ale motivace snazší, jestliže studenti vidí jasný účel domácího úkolu.

Zadávejte jasně. Sdělte studentům co nejpřesněji, co se po nich chce. Řekněte jim například, co mají napsat, jak dlouhé to má být, na co si mají dát pozor a kde najdou příslušné zdroje. Zadání složitějších úkolů je dobré rozdat studentům v písemné podobě. Žijeme v době, kdy k internetu má přístup každý, proto se nebojte poslat zadání studentům e-mailem. Vyhněte se tak výmluvám typu „já tu minule nebyla“.

Ptejte se. Při zadávání úkolu pokládejte kontrolní otázky (např. „*Karolíno, jak máte úkol odevzdávat?*“ „*Tomáši, kolik znaků má mít vaše esej?*“). Vyvarujte se ale otázek obecných a neadresovaných (např. „*Chápete to?*“ „*Rozumíte?*“). Ty vám studenti často odkývají, ať už proto, že se stydí zeptat, nebo už chtějí jít domů, a vy se nedozvíte, zda studenti zadání skutečně pochopili.

Stanovte deadline. Jasně stanovte, do kdy a jak mají studenti práci odevzdat. Vyhněte se tak různým výmluvám na to, že studenti nevěděli, že už to mělo být, nebo vám přinesou úkol až na hodinu, když jste ho chtěli už předem mailem. Můžete také stanovit postih za pozdní dodání.

Nastavte jasná pravidla. Dopředu jasně stanovte nejen jak má úkol vypadat, ale také to, jak budete úkoly hodnotit (např. za odevzdání je automaticky jednička nebo úkoly budou hodnoceny slovně). Určete také, jaký trest hrozí za neodevzdání úkolu.

Konzultujte. Dejte studentům možnost se zeptat. Některé otázky totiž vyplynou až ve chvíli, kdy student začne na úkolu pracovat. Buďte proto k dispozici alespoň prostřednictvím e-mailu.

Buďte důslední. Zadáte-li domácí úkol, vždy ho vyžadujte. Nedůslednost vede ke ztrátě autority, navíc pokud jednou budete úkoly vyžadovat a podruhé ne, bude to nespravedlivé a studenti budou ztrácet motivaci.

Vyhodnocujte. Každou práci studentů se snažte vyhodnotit. Zeptejte se, zda měli s něčím problémem při vypracovávání úkolů, a poté je pochvalte za to, co se jim povedlo, a upozorněte je na to, kde by se mohli zlepšit. Snažte se vždy hodnotit pozitivně a konstruktivně. (Např. „*Aleno, tvůj návrh soudního podání se ti povedl, máš správně všechny náležitosti i přílohy, ale je adresovaný nesprávnému soudu.*“)

Na další hodině. Kromě vyhodnocení je vhodné na následující hodině s úkolem ještě pracovat. Můžete ho společně hodnotit, opravovat, diskutovat o něm nebo na něj navázat. Zkrátka snažte se domácí přípravu studentů co nejvíce využít. Jednak můžete využít toho, že jsou studenti na dané téma připraveni a jednak je to i dobrá motivace pro další domácí úkoly.

3.8.7 *Jak vést práci ve skupinkách*

Rozděl a panuj. Tedy nejprve jedno a potom teprve druhé. Nikdy se nesnažte vysvětlovat studentům zadání jejich práce během toho, co se studenti rozdělují. Nebudou dávat pozor a těžko tak pochopí, co jste po nich chtěli.

Rozdělení do skupin. Studenti se mohou rozdělit podle toho, jak sami chtějí, ale nemusíte se bát do rozdělování zasáhnout (ať už přímo, nebo zvoleným způsobem dělení). Co můžete zvažovat? Aby byly skupiny co nejrozmanitější (podle pohlaví, zaměření, aktivity, názorů), aby byli „rušiví“ studenti rozděleni do různých skupin, aby byl v každé skupině tahoun, který bude skupinu podněcovat k práci.⁴¹

Zadejte úkol. Protože při práci ve skupinách nebudete schopni příliš kontrolovat, co která skupina dělá, je velmi důležité již na začátku zadat studentům přesně, co po nich chcete. Jasně popište nejen to, co mají dělat, ale i to, co má být výstupem jejich práce (např. seznam pěti lidských práv, která považují za nejdůležitější, nebo tři nejdůležitější argumenty pro povolení trestu smrti).

Úkol může vypadat různě. Úkol, který studentům zadáte, může vypadat různě. Můžete chtít, aby přečetli text a vybrali jeho hlavní myšlenky, můžete chtít zformulovat argumenty ve prospěch článku, můžete požadovat sepsání krátkého shrnutí. Zadáním ovšem může být také zformulovat tři otázky na autora článku nebo ostatní skupiny, vysvětlit klíčové pojmy, vyjmenovat texty či filmy na podobné téma nebo třeba charakterizovat autora.

Věnujte se všem. Při plnění skupinového úkolu průběžně procházejte mezi skupinami a ptejte se, zda si s něčím nevědí rady, zda vědí, co mají dělat a jak jim to jde. Snažte se věnovat všem skupinám rovnoměrně.

Nechte studenty pracovat samostatně. To je totiž také jeden z cílů skupinové práce, který není v rozporu s tím, že budete skupiny obcházet. Je-li to možné, zadejte úkol a nechte studenty, aby si práci sami zorganizovali a aby si sami mezi sebou rozdělili úkoly.

Přidělte studentům jasné role. Pokud nechcete z jakéhokoli důvodu nechat na studentech, jak si úkoly ve skupině rozdělí (zejména pokud se bojíte, že si je nerozdělí a nechají to jen na někom), sdělte jim společně se zadáním práce role, které si mají rozdělit. Jeden student může pracovat na jedné části úkolu, druhý na další, někdo může skupinu řídit a jiný na konci prezentovat výsledky práce ostatním.⁴²

Úkol má vyžadovat spolupráci. Ideálně by zadaný úkol měl vyžadovat spolupráci studentů, jinak hrozí, že ho za celou skupinu splní jen ti aktivní a ostatní se „povezou“. I když to není vždy možné, někdy můžete zkusit dát např. každému studentovi jen kus textu. Každý musí pak nejprve převyprávět svůj kus textu ostatním a teprve pak může skupina začít pracovat na společném úkolu.

Vyhodnocujte společně. Porovnávejte, k čemu došly různé skupinky, jaké metody práce používaly, podle jakých kritérií postupovaly. Studenti tak budou mít možnost vzájemně porovnat svoji práci.

Shrnujte. Informace a myšlenky, které si studenti sdělují při práci ve skupině, bývají neuspořádané a nestrukturované. Proto je pro studenty nesnadné si z hodiny odnést nějaký konkrétní výstup. Je tedy dobré na závěr shrnout to nejdůležitější.

⁴¹ Deset různých způsobů, jakými můžete vytvořit skupiny, najdete např. zde: SILBERMAN, Mel. *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování: Osvědčené způsoby efektivního vyučování*. Praha: Portál, 1997, s. 43-4.

⁴² Deset možností výběru vedoucích skupin a obsazení dalších rolí najdete např. zde: SILBERMAN, Mel. *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování: Osvědčené způsoby efektivního vyučování*. Praha: Portál, 1997, s. 45-6.

3.8.8 *Na co myslet při sestavování hodin*

Rozvrhněte si čas. Rozmyslete si, kterým tématům chcete věnovat více času a kterým méně. Podle toho pak sestavte plán aktivit, které budete chtít v hodině stihnout. Když připravujete jednotlivé aktivity, snažte se odhadnout, kolik času asi zabere jejich realizace.

Začněte tzv. energizerem. Každou hodinu začněte nějakým energizerem. To je krátká, rychlá aktivita, která má studenty aktivizovat a uvést je do hodiny. Může to být otázka, poukázání na nějakou aktualitu, krátká hra atd. Energizer potom zhodnoťte a osvětlete studentům, co bude náplní dané hodiny.

Střídejte metody. Využívejte různých metod výuky a střídejte je. Po teoretickém výkladu, kdy studenti jen pasivně poslouchají, zařadte aktivní úkol. Snažte se využívat co největší škálu různých metod (výklad, skupinová práce, role-playing, hra, diskuse...). Ale i zde platí – všeho s mírou.

Navazujte. Ačkoli forma výuky by se měla střídát, tematicky se snažte navazovat (např. po výkladu o právu na spravedlivý proces zařadte diskusi o aktuálním případě známém z médií, který se spravedlivého procesu týká).

15 a dost. Byť velmi záleží na konkrétní třídě, aktivity by neměly trvat výrazně déle než 15 minut (a i to je někdy příliš). Čím jsou vaši studenti starší, tím déle udrží pozornost, nicméně po cca 15 minutách výrazně klesá soustředěnost i starších posluchačů. Právě změnou činnosti můžete pozornost opět upoutat.

Procvičujte. Každou probranou látku se snažte se studenty procvičit pomocí nějaké aktivity. Zapojí-li se studenti aktivně do hodiny, odnesou si z ní mnohem více, než by si odnesli z hodiny, které se účastnili pasivně. Snažte se proto zařadit co nejvíce interaktivních činností.

Opakujte. Ve svém plánu si nechte místo na opakování. Někdy můžete hodinu začít opakováním toho podstatného, co zaznělo na hodině minulé, zpravidla ale budete opakovat spíš na konci hodiny. Vyberte na závěr vhodnou aktivitu nebo třeba nechte studenty jen zopakovat to nejdůležitější z právě probrané látky.

Zakončete shrnutím. Na závěr hodiny zařadte shrnutí probrané látky a nejdůležitějších myšlenek. Shrnutí je velice důležité, protože právě to, co na konci hodiny shrnete, si studenti zapamatují nejlépe (případně si podle toho upraví své zápisky). Nezapomeňte, že shrnutí nemusíte provádět jen vy sami. Nechte shrnovat studenty nebo si vymyslete nějakou shrnující aktivitu.

Organizační informace. Chcete-li studentům sdělovat nějaké organizační záležitosti (kam se jde na exkurzi, jaký zákoník si mají příště přinést...) či zadávat domácí úkoly, počkejte s tím až na konec hodiny. Je dobré oddělit tyto informace od samotné probírané látky, ale zároveň to stihnout dřív, než zazvoní (zvonek mívá značně neblahý vliv na pozornost studentů).

Mějte zálohu. I když si hodinu pečlivě naplánujete, může se vám stát, že čas špatně odhadnete a vaše příprava skončí dřív než vaše hodina. Pro tento případ mějte připravenou záložní aktivitu. Když budete naopak mít času málo, mějte rozmyšlené, zda některou aktivitu vynecháte (a případně kterou) či zkrátíte, nebo zda budete v tématu pokračovat na příští hodině.

3.8.9 Jak zkvalitnit svůj výklad

Připravte se. To je základ. Přednášené téma si pořádně zopakujte a připravte si, o čem všem budete na hodině mluvit. Rozmyslete si, kolik času na dané téma máte, co vše se do tohoto času vejde a co už je naopak nadbytečné. Pokud si nejste jistí, můžete si svůj výklad předem nanečisto vyzkoušet. Strategické je také dopředu zvážit, které části výkladu je v případě potřeby možné vypustit, případně které necháte naopak jen do rezervy pro situaci, že by vám zbyl čas.

Strukturujte. Dejte svému výkladu jasnou strukturu. Už na začátku svého výkladu můžete říci, o čem budete mluvit („*Dnes se budeme věnovat rodinnému právu. Začneme základními principy rodinného práva, potom se dostaneme k institutu manželství a na závěr se budeme zabývat rodinnými vztahy.*“). Studenti se pak budou ve vašem výkladu lépe orientovat. Nezapomeňte od sebe důsledně oddělovat jednotlivá témata, aby bylo vždy jasné, o čem mluvíte. Nezapomínejte ani na tabuli, případně projektor.

Méně je často více. Ačkoli se vám bude zdát, že jsou některé věci jasné a „*ví je přece každý*“, nezapomínejte, že vaši studenti právo příliš neznají, neorientují se v něm jako vy a nejsou ani zvyklí používat právní termíny. Proto vždy začínějte od úplných základů. Důkladně zvažte, co jsou studenti střední školy schopni během hodiny pochopit. Vždy je lepší, aby si studenti odnesli méně dobře zvládnuté látky než velké množství neuspořádaných informací, kterým navíc ani neporozuměli.

Zahrňte příklady, zajímavosti, analogie. Pozornost studentů lépe udržíte, když do výkladu zařadíte příklad z praxe („*Smlouvu můžete uzavřít také konkludentně. Třeba když jste dnes ráno jeli do školy, uzavřeli jste přepravní smlouvu pouhým nastoupením do tramvaje.*“ / „*Třeba kdyby tady Anička pracovala v supermarketu jako pokladní a vzala by si z pokladny 1.000 Kč, dopustila by se trestného činu zpronevěry.*“) nebo nějakou zajímavost („*Věděli jste, že volební právo získaly jako první ženy na Novém Zélandě už v roce 1893?*“ / „*Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 platí v Rakousku a Lichtenštejnsku dodnes.*“). Příklady i analogie mohou být i netradiční či bizarní, takové se pamatují nejlépe („*Právní řád to je jako takový jízdní řád pro celou společnost. Když přijdete ráno na zastávku, také se rozčilujete, že tramvaj nejede podle plánu.*“).

Ptejte se. Dalším pomocníkem k udržení pozornosti studentů jsou otázky, které jim v průběhu výkladu kladete. Ptejte se na to, co už studenti vědí, nebo třeba na to, co si o daném tématu myslí. Snažte se zkrátka studenty přimět, aby se vašeho výkladu aktivně účastnili. („*Proč si myslíte, že existuje společné jmění manželů?*“ / „*Kdo z vás ví, jaký je rozdíl mezi promlčením a prekluzí?*“). Můžete také stejnou otázku pokládat v průběhu celého výkladu a sledovat, jak se (ne)proměňují odpovědi studentů.

Udržujte kontakt. Smyslem vašeho výkladu je, aby se studenti něco dozvěděli, ne abyste si vy pěkně zapřednášeli. Nestačí tedy jen něco odvykládat, ale musíte se také ujistit, že vás studenti sledují a chápou. Proto je vhodné udržovat se třídou oční kontakt a průběžně se ptát, zda vám studenti rozumí. Je vhodné ptát se na konkrétní otázky (např. „*Tomáši, co je to tedy to dědictví?*“ / „*Hanko, jaké jsou principy volebního práva?*“), na obecnou otázku dostanete jen obecnou odpověď.

Zdůrazňujte. Shrnujte. Zdůrazňujete studentům, co je z vašeho výkladu nejdůležitější a odlište, co je naopak jen zajímavost. Na závěr výkladu shrňte to nejdůležitější, studenti si to pak lépe zapamatují. Můžete také studenty požádat, aby se pokusili to nejdůležitější shrnout sami.

Požívejte svůj hlas. Abyste ve škole neplatili za „uspávače hadů“ snažte se využívat rozsah svého hlasu. Dávejte důraz na důležité informace, po řečnické otázce udělejte pauzu, rozlišujte intonaci věty oznamovací a věty tázací, měňte tón a melodii svého hlasu.

Vizualizujte. Můžete-li, používejte při svých výkladech tabuli, schémata nebo počítačové prezentace. Na vašich vizuálních pomůckách by měli studenti najít přehledně uspořádané nejdůležitější informace a pojmy (zejména ty cizí). Používejte spíše poznámky v bodech než celé věty. Delší souvislé texty jsou totiž nepřehledné a často nejsou ze zadních lavic pořádně vidět.

Včas přestaňte. Žádná aktivita na vaší hodině by neměla trvat výrazně déle než 15 minut, protože poté výrazně klesá míra soustředěnosti studentů. O výkladu to platí dvojnásob, protože právě pasivní poslouchání je na soustředění nadmíru náročné. Snažte se proto delší výklady oživit nějakou aktivní činností, kterou opět získáte pozornost studentů.

3.8.10 Jak zvládat problémové studenty

Hledejte příčinu. Možná vůbec nejtěžším úkolem je zjistit, z jakého důvodu je student problémový. Můžete narazit na různé složitější problémy od nepříznivých podmínek v rodině až po nešťastné lásky vašich studentů. Takové problémy nejspíše sami nevyřešíte a nejste ve škole proto, abyste se o to vůbec pokoušeli, i přesto je ovšem dobré o nich vědět. Může se ale také jednat o problémy zcela banální, se kterými si jistě budete umět poradit (třeba vám student neposílá žádné úkoly, protože mu nechodí e-maily se zadáním, nebo zlobí proto, že mu věnujete málo pozornosti).

Stanovte pravidla a neustupujte. Student by si měl být dobře vědom, co má a co naopak nesmí dělat, co se od něj vyžaduje. Pokuste se proto stanovit co nejjednoznačnější pravidla a vyžadujte důsledně jejich dodržení.

Se studenty nebojujte. Nedopusťte, aby se z vašich hodin stala nebezpečná hra „kdo s koho“. Snažte se naopak ke studentům pokud možno vždy přistupovat pozitivně. Jestliže se student chová nevhodně nebo v hodině nepracuje, požádejte ho, aby své chování změnil, vysvětlete mu, proč jste s jeho chováním nespokojeni, či ho někam rozsadte. Tím je ale vše uzavřeno a vy pokračujte dál v hodině. V opačném případě totiž vzniká nepříjemné napětí a mezi vámi a studentem začíná vznikat (nebo se stupňovat) negativní napětí, ve kterém se neučí dobře.

Nenechte se vyprovokovat. Ačkoli práce se studenty může být mnohdy náročná, snažte se vždy vystupovat profesionálně. Doby fyzických trestů jsou již dávno za námi a křikem také ničemu neprospějete, v horším případě budete dokonce pro smích. V napjatých chvílích se proto snažte udržet emoce na uzdě a situaci řešit „s chladnou hlavou“. V napomínání buďte přímí a věcní. („Ondřej, rušíš.“ „Terezo, máš tabák, proto ti musím dát nedostatečnou.“) Vyvarujte se však hodnocení samotných studentů nebo jejich srovnávání („Honzo, ty jsi špatný student (nebo dokonce člověk).“ „Zuzano, proč to zase nemáš? Podívej se na Filipa, jak je vzorný.“).

Trestejte i odměňujte. Smyslem trestu je změnit špatné chování studenta. Odměna naopak motivuje k tomu správnému. Trest by proto měl být přiměřený, spravedlivý a zejména by ho měl jako trest vnímat samotný student. Totéž platí i o odměně. Nezapomínejte, že je důležité používat obojí, a to i (nebo možná zejména) u problémových studentů.

Nebojte se. Studenti (ač se to někdy nezdá) nejsou žádné dravé šelmy a vy máte v rukou dostatek prostředků k jejich „zkrocení“. Prvním z nich je už vaše sebevědomé a přímé vystupování (viz také desatero „Jak si získat/udržet autoritu“). Dále máte k dispozici řadu odměn (známka, pochvala, exkurze, možnost jako první si vybrat roli v následující aktivitě, možnost vybrat si spolužáky do skupiny na následující aktivitu...) i trestů (známka, napomenutí, poznámka, zvedání židlí po hodině, mazání tabule, rozsazení...). Ale pozor, je třeba mít na paměti, že co je pro jednoho trestem, může být pro jiného odměna (např. mazání tabule nebo rozdávání sešitů).

Neškatulkujte. Snažte se ke všem studentům přistupovat stejně. Student, ke kterému všichni přistupují jako k lajdákovi („No jo, to byl zase Jakob.“ „Ivany se ani neptám, jestli má úkol.“ „No vida, David tentokrát nemá za pět. To jsou mi věci.“), totiž nemá motivaci chovat se lépe. Stejně od něj nikdo nic jiného nečeká, takže vlastně ani nemá cenu se snažit. Právě takový student často ocení učitele, který jej za snahu pochválí a přistupuje k němu nezaújatě.

Zapojte ho. Zapojte vašeho problémového studenta do aktivit s ostatními studenty. Prostředí a kamarádi mají totiž velký vliv na chování jednotlivce. Vymyslete třeba aktivitu, při které jsou studenti rozděleni do skupin, ale je vyžadována práce všech (např. Na první lavici položte prázdný papír. Úkolem studentů je napsat na papír co nejvíce lidských práv. K papíru však vždy může jen jeden a teprve až se vrátí, může vyrazit další. Studenti se pravidelně střídají.). Tím ho zapojíte mezi jeho spoluhráče. Ti ho budou v průběhu hry povzbuzovat (už na to nebudete sami) a dost možná ani on sám to nebude chtít ostatním zkazít.

Zaujměte. Studenti často „zlobí“ zkrátka proto, že se nudí. Snažte se proto, aby vaše hodiny byly zajímavé, aby se na nich studenti dozvěděli něco nového a aby měli možnost projevit se při nějaké aktivní činnosti. Pokuste se využít zájmů studentů ve svůj prospěch. Mají rádi fotbal? Ukažte jim principy smluvního práva na smlouvě o přestupu hráče. Baví je spíše matematika? Spočítejte s nimi dědické podíly nebo je třeba naučte vypočítat si čistou mzdu.

Nejste na to sami. Některé problémy (zejména ty závažnější) sami prostě nevyřešíte. Nevíteli si rady, nebojte se obrátit se na vaše kolegy učitele, kteří mají více zkušeností nebo třeba lépe znají „vašeho“ studenta. Jistě vám rádi poradí. Zajímavé je také zjistit, jak se student chová v ostatních hodinách a zda se s ním potýkají i ostatní učitelé. Na každé škole je také tzv. výchovný poradce, který bývá i v kontaktu s rodiči studentů. Některé problémy už patří jemu.